

Archeologisch Adviesbureau

datum: 30 juni 2016
ons kenmerk: 25114DEURU 118896.docx
behandeld door: L.J. Keunen
uw brief van: 16 juni 2016
uw referentie: -
bijlage(n): Adviesdocument
betreft: Cultuurhistorische analyse ten behoeve van
de natuurbegraafplaats bij de hoeve Ruth te
Vlierden (gem. Deurne)

Natuurbegraafplaats 'De Utrecht'
J. Sengers
De Scheidijk 1
5085 NR Esbeek

Geachte mevrouw Sengers,

Hierbij hebben wij het genoegen u een digitaal exemplaar aan te bieden van het RAAP-adviesdocument 'Cultuurhistorische analyse ten behoeve van de natuurbegraafplaats bij de hoeve Ruth te Vlierden (gem. Deurne)'. U ontvangt hierbij een conceptversie. U kunt hierop nog opmerkingen maken of hierover vragen stellen.

Met vriendelijke groet,

drs. H.F.A. Haarhuis,
Hoofd regionale vestiging RAAP Oost-Nederland

Bijlagen: adviesdocument

RAAP Hoofdkantoor
Leeuwendeldseweg 5b
1382 LV Weesp
Postbus 5069
1380 GB Weesp
www.raap.nl
T 0294 491 500
F 0294 491 519
E raap@raap.nl
KvK 34137810
ING 4895648
ABN AMRO 540269581

RAAP Noord-Nederland
De Kiel 11
9206 BG Drachten
T 0512 589 140
F 0512 539 860
E raapnnl@raap.nl

RAAP Oost-Nederland
Postbus 222
7200 AE Zutphen
T 0575 56 78 76
F 0575 56 70 85
E raaponl@raap.nl

RAAP Zuid-Nederland
De S. Lohmanstraat 11
6004 AM Weert
T 0495 51 35 55
F 0495 51 35 40
E raapznl@raap.nl

RAAP West-Nederland
Postbus 4025
2301 RA Leiden
T 071 576 81 18
F 071 531 82 69
E raapwnl@raap.nl

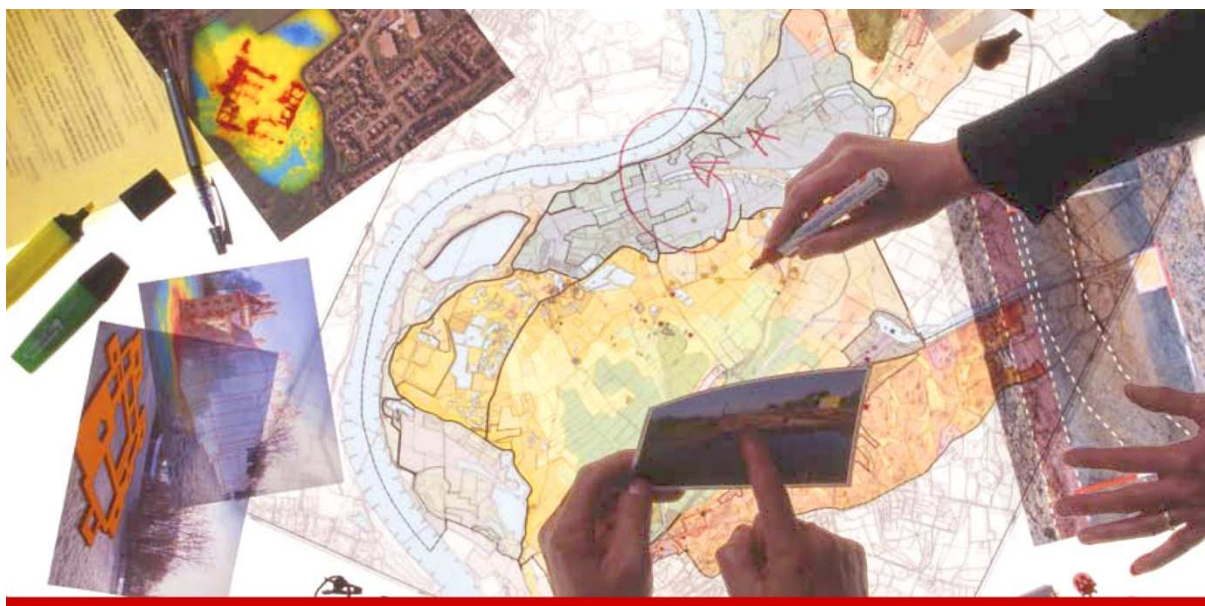
Adviesdocument 838

Project: Cultuurhistorische analyse ten behoeve van de natuurbegraafplaats bij de hoeve Ruth te Vlierden (gem. Deurne)

Projectcode: 25114DEURU

Opdrachtgever: dhr. W. Swinkels, Hazeldonkseweg te Vlierden

Datum: 30 juni 2016

CULTUURHISTORISCHE ANALYSE

Ligging

Het plangebied bevindt zich ten noorden van de Hazeldonkseweg, de weg die dorpskommen van Vlierden en Liessel met elkaar verbindt, parallel aan de Astense Aa. Deels liggen in het plangebied agrarische gronden, deels gaat het om een aantal bosvakken die deel uitmaken van een omvangrijke heidebebossing tussen Vlierden in het noordwesten, Liessel in het zuidoosten en de zuidelijke gehuchten van Deurne (Vloeieind, Heieind, Vreekwijk) in het noorden.

Historische ontwikkelingsschets

Ontstaan en eigendom

De cultuurgronden binnen het plangebied behoren vanouds tot de hoeve Ruth, die zeer waarschijnlijk in de volle middeleeuwen ontstaan is. Dit leiden we onder meer af uit het feit dat de eigenaar van de hoeve een zogenaamde 'cijns', een vorm van jaarlijkse grondbelasting, moest betalen aan de heer van Helmond en de hertog van Brabant. Daarachter gaat een wat technisch verhaal schuil, dat we in de kadertekst uit de doeken zullen doen.

Ruth als cijnsgoed

In principe moest iedereen die na 1190 gronden wilde ontginnen, daarover een jaarlijkse belasting aan de hertog van Brabant betalen. De heer van Helmond had in 1314 een deel van die cijnsen in Peelland van de hertog van Brabant verworven, met uitzondering van de hoendercijnsen. Deze werden ook later nog door de hertog geheven. Daardoor moesten de eigenaren van de ontgonnen percelen een betaling aan twee heren verrichte. Van Asseldonk gaat er vanuit dat de percelen waarop een cijns rustte, na 1190 door de hertog ter ontginning werden uitgegeven. Over de gronden die de hertog na 1314 ter ontginning uitgaf, bleef hij zelf cijns heffen.

Dit alles wijst er in elk geval op, dat een aanzienlijk deel van de landerijen van de hoeve Ruth, maar ook van de hoeven Vorst en Hazeldonk, na 1190 moet zijn ontgonnen. Of dat betekent dat daar voorheen geen bewoning bestond, is niet helder. Ook op de Achterste Beersdonk vinden we een identiek complex aan cijnsgronden, maar daar blijkt wat verderop een nederzetting uit de periode 950 – 1125 te hebben gelegen.

De naam Ruth hangt samen met de veldnaam –rode, -roy of –ray die we overal in Zuid-Nederland terugvinden. Het is een typisch toponiem voor de grote volmiddeleeuwse ontginningen en verwijst naar het rooien van de natuurlijke, ongetwijfeld al vaak gedegradeerde begroeiing.¹ Bronnen uit die beginperiode zijn schaars, maar wel weten we dat in het midden van de 13e eeuw, in of kort na 1266,

¹ Beijers & Van Bussel, 1996

een watermolen bij de hoeve Ruth op de Astense Aa moet zijn gebouwd.² Het is aannemelijk dat de hoeve toen ook al bestond. De watermolen werd in 1325 voor het eerst in de schriftelijke bronnen genoemd, en wel als grenspunt van de Vlierdense gemeeynt (de woeste gronden), namelijk als *de moelen geheyten rieth*.³ Enkele eeuwen later moet de watermolen al in verval zijn geraakt.⁴

In 1238 kreeg Maria van Brabant toestemming van haar broer, Hendrik II, om een klooster in Helmond op te richten. Dit klooster zou de naam Binderen krijgen. Het convent werd begiftigd met veel goederen, waaronder de hoeven Vorst, Ruth en Hazeldonk. Of zij tegelijk geschonken werden, is niet duidelijk. Interessant is dat in het cijsboek van de hertog van Brabant uit 1340 nog meerdere particulieren cijs namens landerijen in dit gebied betaalden, maar in een bijschrift een jonkvrouwe van Binderen als cijsbetaler wordt genoemd. Het kan gaan om secundaire uitbreiding van de bezittingen van Binderen, maar ook om de overgang van het eigenlijke bezit.⁵ Het recht om het tiende deel van de oogst te innen van Ruth, vanouds een kerkelijk recht, was overigens door de abdij van Echternach in leen uitgegeven.⁶

Een bepalend moment in de geschiedenis van de hoeve Ruth was de Vrede van Münster in 1648. De kloosters in de Generaliteitslanden, waartoe Brabant hoorde, werden opgeheven en de bezittingen gingen over naar de overheid. Een rentmeester beheerde de bezittingen vanaf dat moment. In 1664 werden Ruth en Vorst samen voor 14.000 gulden voor de broers Jan en Adriaan van der Meijden verkocht. Zij verkopen Ruth in 1681 door aan Theodorus Roeffs, rentmeester van de heer van Helmond en zelf ook niet onbemiddeld. De hoeve Hazeldonk werd in de daarop volgende decennia separaat verkocht en zou uiteindelijk de residentie van de 'heer van Vlierden' worden. In de huizenlijsten van Vlierden over de periode 1736-1798 herkennen we, op volgorde van de inspectieroute, de hoeves Hazeldonk, Ruth en Vorst, waarna in het register de huizen van de verderop gelegen Baarschot beginnen. De hoeve Ruth was achtereenvolgens eigendom van Rogier van Leefdael (1736), baronesse van Leefdael (1766) en Gerardus Petrus Diert van Melissant (1771). Tussen 1736 woonden er telgen uit de families Van Neerven, Van Hugten, Roijackers, Van Heugten en Canters op de hoeve.⁷ Interessant is bovendien dat er in deze periode nabij Ruth en in opdracht van Diert van Melissant een nieuwe boerderij werd gesticht: de Pannenhoeve. De huizenlijst noemt de periode tussen 1766 en 1771 als stichtingsperiode, maar uit de jaarankers van deze in 2001 afgebrande boerderij weten we dat dat 1767 geweest moet zijn. Het timmer- en metselwerk werd destijds openbaar aanbesteed, en Francis Laurens Evers was met 166 gulden de laagste inschrijver. Het dak werd half met pannen gedekt om het risico op brand te verminderen, hetgeen de naam verklaart. De Pannenhoef stond direct naast het plangebied, op het huidige adres Hazeldonkseweg 22. De huidige woning is ter vervanging van de oude boerderij in 2004 gebouwd. Tussen 1776 en 1781 moet daarnaast in opdracht van dezelfde grootgrondbezitter nog tussen Ruth en Vorst een nieuwe boerderij gebouwd zijn (later Vorst 2 genaamd), en later volgde rond de Hazeldonk meer nieuwbouw.⁸

² Bomen waarvan palen van de watermolen zijn gemaakt, zijn in 1252 en 1266 gekapt, zo blijkt uit dendrochronologisch onderzoek.

³ Beijers & Koolen, 1996

⁴ Beijers & Koolen, 1996

⁵ <http://users.bart.nl/~leenders/10000bu/vlierden.htm>

⁶ Beijers & Koolen, 1996

⁷ Huizenbestand Vlierden 1736-1798, met dank aan P.L. Koolen (Deurne)

⁸ Huizenbestand Vlierden 1736-1798, met dank aan P.L. Koolen (Deurne)

Gerardus Petrus Diert van Melissant (1722-1788)

Gerardus Petrus Diert van Melissant, afkomstig uit en woonachtig te 's-Gravenhage, speelde als grootgrondbezitter een belangrijke rol in de overgang van de periode-Binderen (tot 1648) naar de periode-Beelsfundatie (1847 en later). Hij huwde de erfdochter van Rogier van Leefdael, niet te verwarren met de gelijknamige Deurnese kasteelheer van een eeuw daarvoor. Deze erfdochter was Julienne Philippine van Leefdael, geboren in 1733 in Aarle en overleden in 1812 in 's-Gravenhage. Zij huwden in 1753. De familie leverde ambachtsheren van Melissant en noemde zich ook daarnaar. Daarnaast leverden zij ook de vrijheren van Made. Gerardus Petrus droeg beide titels. Vlierden vormde voor hen een belegging in de herkomstregio van de aangetrouwde familie Van Leefdael.

Figuur 1. Julienne Philipinne van Leefdael, eigenaresse van Ruth in de 18e eeuw.

In 1847 verkopen de laatste particuliere eigenaren hun bezittingen op de Hoeven, en wel aan de pas gestichte Beelsfundatie. Het geheel van Oude Vorst (Vorst), nieuwe Vorst (Vorst 2), Ruth (Pannehoef) en Molendaal (oude Ruth) was toen 153 bunder, 7 roeden en 7 ellen groot en bracht 26.555 gulden op. De Beelsfundatie had er een mooie belegging bij. In 1937 ging het beheer over naar de Heidemij.⁹ De Beelsfundatie bezit nu nog vooral landerijen, terwijl bedrijfsgebouwen naar particulieren zijn overgegaan.

Omvang

Over de omvang van de hoeve Ruth in de periode net na de inbeslagname door de rijksoverheid hebben we enige cijfers. In 1659 behoorde tot de hoeve 75 lopensen wei- en grasland en 64½ lopensen bouwland, samen ongeveer 140 lopensen ofwel 23 hectare. Elders beweren dezelfde auteurs dat de

⁹ Beijers & Koolen, 1996

hoeve zelfs 55 hectare groot was.¹⁰ Ruth bestond *uyt huys, schuer, schaepskooy, backhuys, schop, pertstal, verckenskooy met aengelaech daeraen gheleghen*.¹¹ Het goed grensde aan de noordzijde aan de gemeijnt van Vlierden, de woeste gronden die in beheer van de dorpsgemeenschap waren. Daarop komen we nog terug. In 1771 was de hoeve Ruth 325 lopensen en 37 roeden groot.¹²

Landschappelijke situatie

De vroegste gedetailleerde kaart van (een deel van) het gebied is de Tranchotkaart uit 1803-1820. Hierop herkennen we nog net de Vlierdense Berg, zijnde het grote stuifzandgebied ten noordoosten van Ruth, dat deels doorloopt tot in het plangebied en waar op actuele hoogtebeelden sporen van herkenbaar zijn (figuur xx). Dit stuifzandrelief is tussen grofweg 1400 en 1800 ontstaan door (te) actief plaggen ten behoeve van de mestbereiding en weiden van schapen.

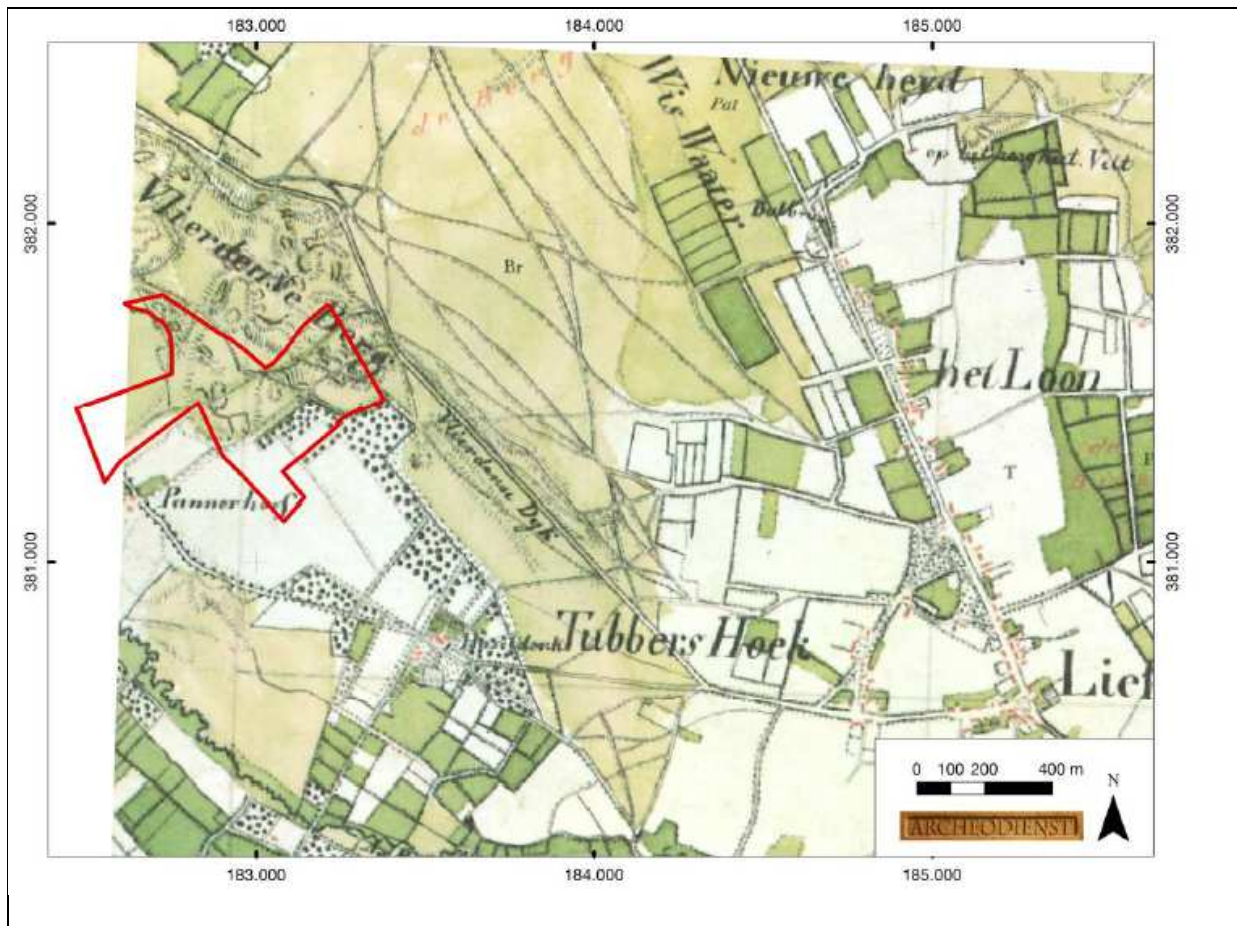
Figuur 2. Reliëf in het plangebied (bron: AHN2). Met pijlen is het karakteristieke grillige stuifzandrelief aangeduid.

¹⁰ Beijers & Koolen, 1996

¹¹ Beijers & Koolen, 1996

¹² Beijers & Koolen, 1996

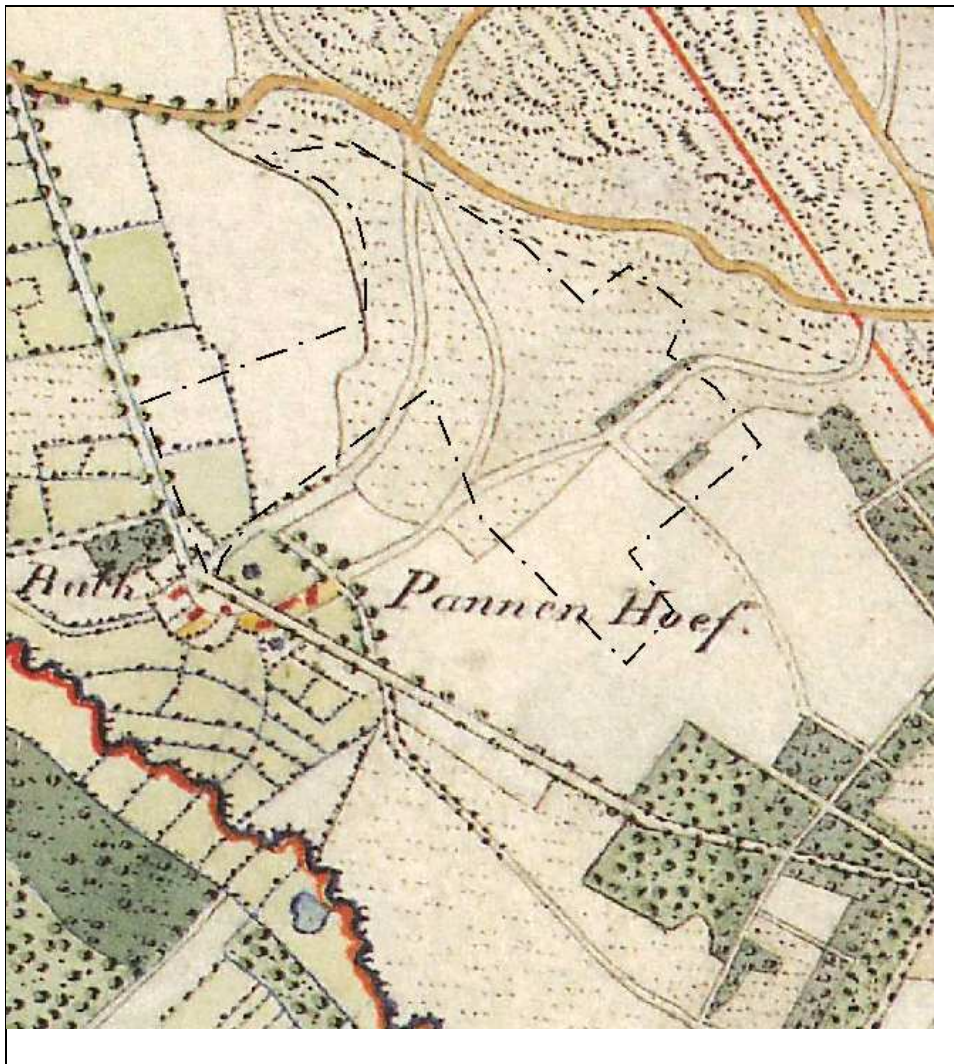
We herkennen heel fraai dat de Vlierdense Dijk, de oude doorgaande weg van Liessel naar Vlierden, noordelijk met wat bochten om het stuifzandgebied heen liep. Zuidelijk van het stuifzand zien we de akkers van Ruth en de Pannehoef in wit en de boomaanplant in groene stippen. De Hazeldonkseweg was toen al als laan aan weerszijden beplant. Aan de westzijde van de weg herkennen we nog het erf van de oude hoeve Ruth.

Figuur 3. Het plangebied, geprojecteerd op de Tranchotkaart van 1803-1820 (bron: Koeman, 2016).

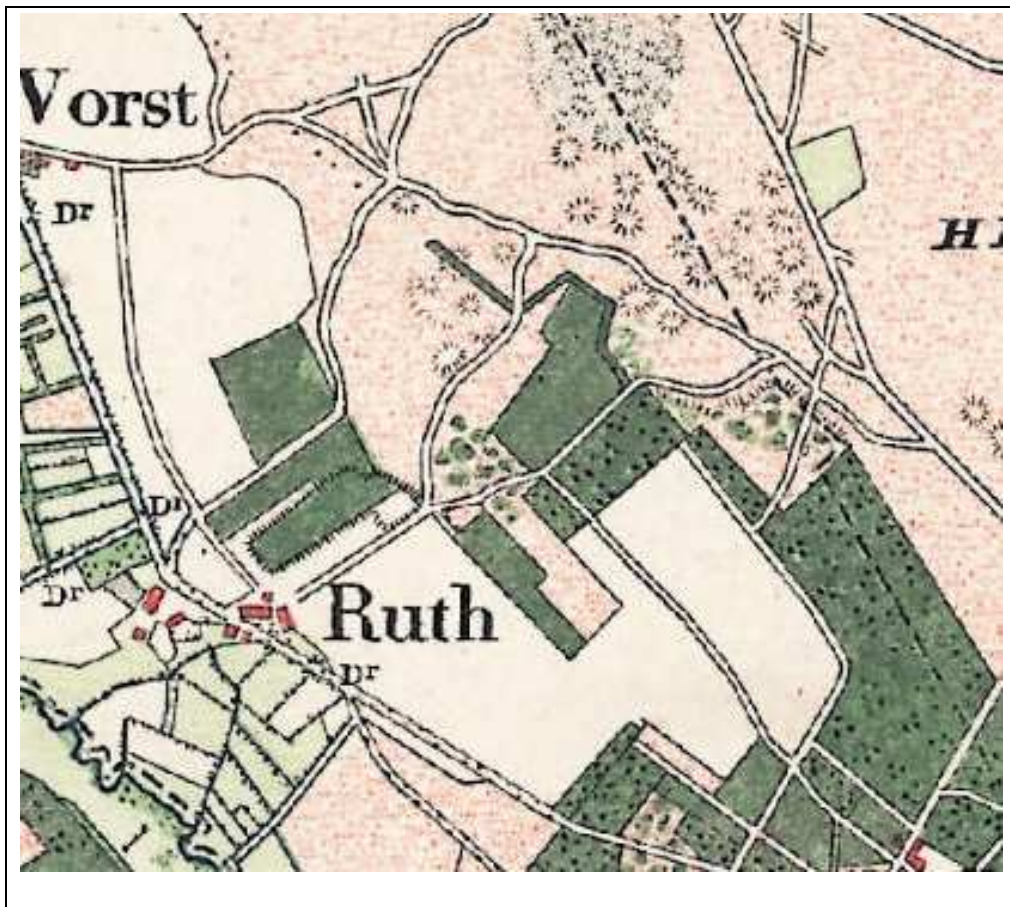
Het kadastraal minuutplan is een nauwkeurige kartering, maar door zijn aard – kadastraal en niet topografisch – ook weinig toegankelijk voor de gemiddelde kaartlezer. De eerste serie landelijke topografische kaarten ten behoeve van het leger, gekarteerd in 1836-1843 voor de toenmalige grensgebieden, geeft een veel scherper beeld van de toenmalige situatie. De huidige Hazeldonkseweg was toen nog een laan in privaat eigendom over dit landgoed. De doorgaande weg van Vlierden naar Liessel liep, zoals hiervoor al genoemd, noordelijk van het stuifzand langs. Oostelijk van Ruth herkennen we de dicht beplante buitenplaats van de heer van Vlierden, de familie d'Aumerie. De hoeves Ruth en Panne(n)hoef lagen aan de laan, die bij de hoeve Ruth een knik maakte. Van daaruit liepen wegen richting een passage over de Aa achter Vorst en richting de heidevelden achter de Pannehoef. Rond de hoeven lagen kleine percelen grasland, waar het wintervoer voor het vee vandaan

gehaald werd (hooi) en kleinvee werd ingeschaard. Parallel aan de Aa lag achter de Pannehoef een aantal bouwlandkampen, akkers waar geen zichtbare perceelsgrenzen voorkwamen. Achter deze kampen lag de heide, waarvan een deel tot stuifzand verworpen was. Ten opzichte van de situatie van enkele decennia eerder was wat van de houtopstand gekapt en was het perceel tegenover de boerderij van akker- in grasland veranderd.

Figuur 4. Het plangebied, geprojecteerd op de TMK van 1836-1843.

In de laatste eeuw zien we het landschap ingrijpende wijzigingen doormaken. Al op een topografische kaart uit ca 1900 herkennen we de op gang komende bebossing van de heide tegenover Ruth, die mogelijk was doordat de heide niet langer een essentiële rol vervulde in het produceren van bemesting voor de akkers. Het land tegenover Ruth, in 1836-1843 nog deel van het akkercomplex, werd als eerste bebost. Ook ten noorden van de Pannehoef werd tegen de bestaande akkers, rond de paden naar de heide, nieuw naaldbos aangelegd.

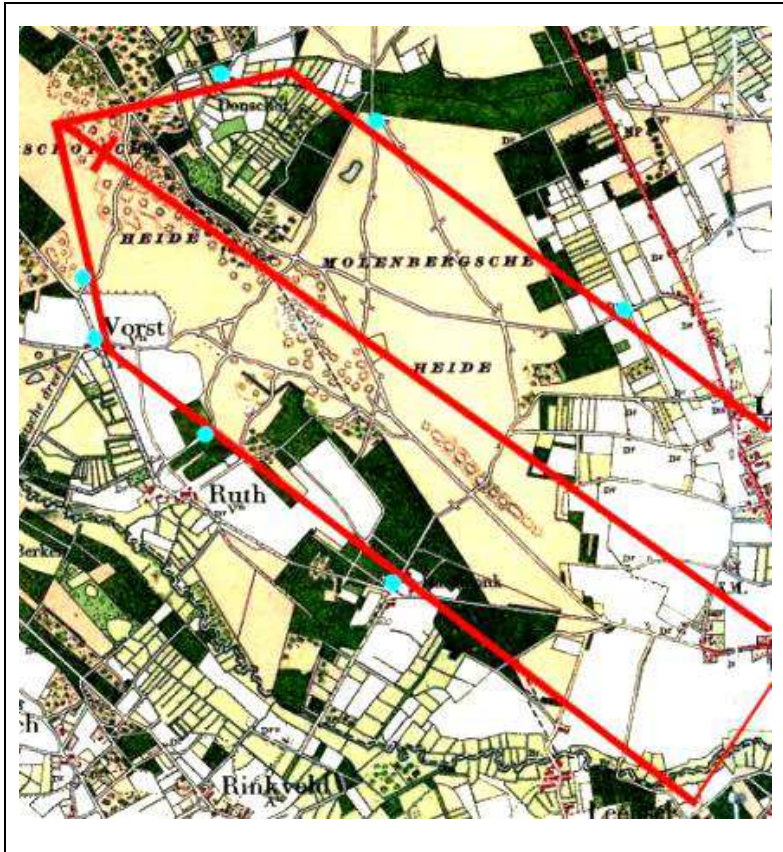
Figuur 5. Nieuw naaldbos tegenover Ruth, omstreeks ca 1900.

Dit bos werd in de daarop volgende decennia gestaag in noordwestelijke richting uitgebreid. In het Interbellum volgde de veel grootschaliger bebossing van het achterliggende gebied, dat als Molenbergse Heide bekend stond. Het verschil in verkaveling en mogelijk ook de bebossingswijze tussen de particuliere bebossing vanuit Ruth en Hazeldonk en de veel grootschaliger bebossing van de Molenbergse Heide is op topografische kaarten nog te zien. Zo werden op de Molenbergse Heide loofbosstroken langs de paden aangelegd, in afwijking van de bosvakken zelf die met naalddhout beplant waren. Deze bosbouwmethode om verspreiding van vuur te beperken werd ook in het particuliere bos van de hoeve Ruth doorgevoerd.

Ook ontstond in dat grootschalige bos een heel nieuwe padenstructuur, terwijl men in de particuliere bossen van de vroegere heidepaden gebruik bleef maken. De oude verbindingsweg tussen Liessel en Vlierden liep door dat grootschalige bos; het tracé werd herzien.

Vermoedelijk vond deze grootschalige bebossing na 1929 plaats. In 1921 namen de Burgerwacht Vlierden en de Vrijwillige Landstorm Vlierden namelijk een schietbaan op de Baarschotse Heide in gebruik, nadat ze die had aangelegd met een hinderwetvergunning van de gemeente. Op 3 april 1921 werd de baan geopend door de laatste Vlierdense burgemeester Herman van Hulten (1885-1979). De baan bleef niet lang in gebruik, want al in mei 1929 concludeerde de directie van de

normaalschietschool dat een aanzienlijke hoeveelheid bebouwing binnen de onveilige zone lag. Kort daarna zal de baan gesloten zijn, waarmee de weg vrij was voor aanplant van naaldbos.

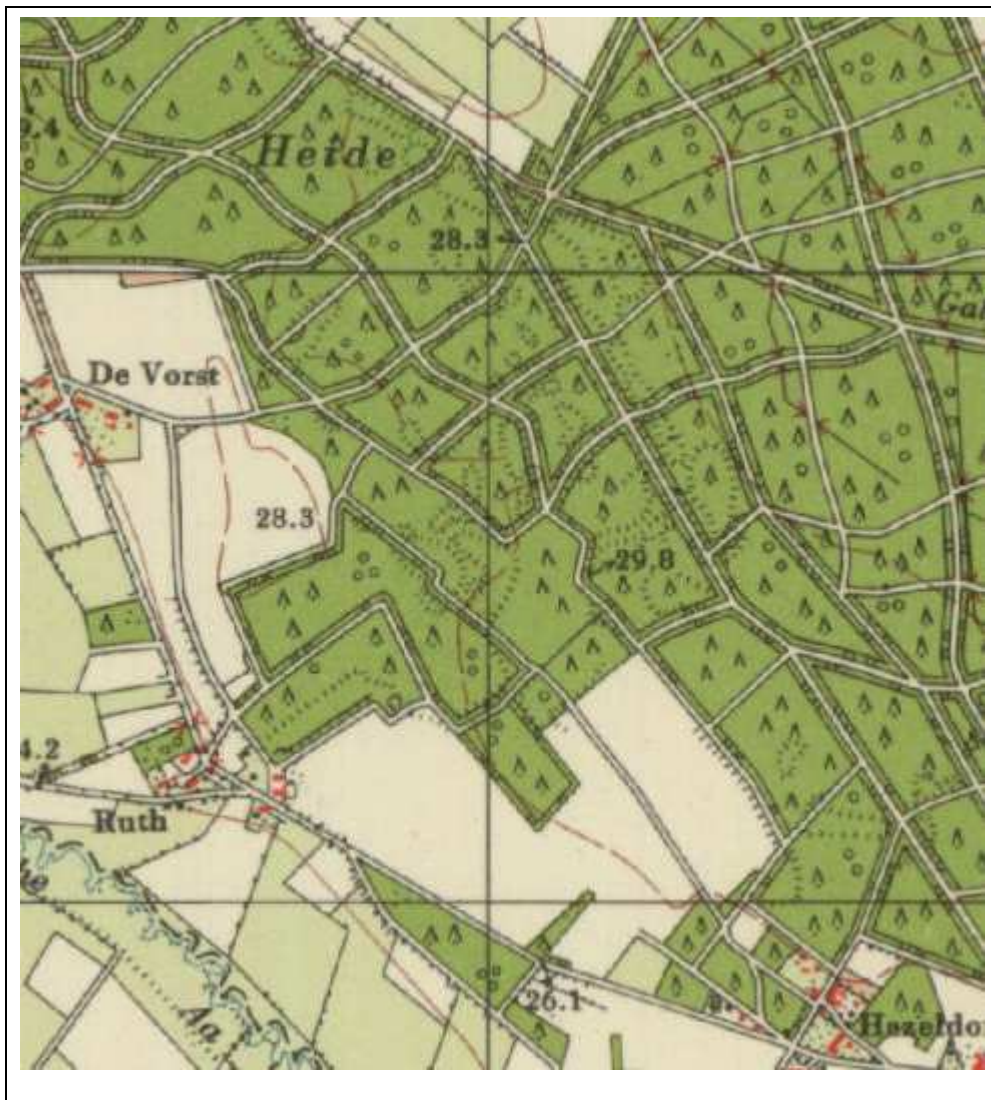

Figuur 6. De situering van de schietbaan. Op de plaatsen waar blauwe stippen zijn ingetekend moesten tijdens schietoefeningen waarschuwingsvlaggen worden geplaatst (bron: deurnewiki.nl, gebruiker Pieter K).

Wat verder opvalt is dat al vóór de Tweede Wereldoorlog een groot deel van de elzensingels in het dal van de Astense Aa moeten zijn opgeruimd. Waarschijnlijk hadden ze hun functie verloren. In de jaren kort na die oorlog heeft er ook een herverkaveling van het beekdal plaatsgevonden. Noordelijk van de weg is de belangrijkste verandering dat het akkerland heeft moeten plaatsmaken voor grasland. Ook is de bebouwing van aard veranderd, onder meer door het verrijzen van nieuwe bijgebouwen bij de hoeve Ruth en het afbranden en de nieuwbouw van de Pannehoef in 2001.

Figuur 7. Situatie van het plangebied omstreeks 1930.

Figuur 8. Situatie van het plangebied omstreeks 1960.

Rond de Tweede Wereldoorlog verrees bij de hoeve Ruth een tweetal religieuze objecten. In augustus 1941 werd van de materialen van een oud bakhuisje een kapel gebouwd, gewijd aan Maria. Het kreeg, naar de vroegere eigenaar van de hoeven, de naam Maria van Binderenkapel. Daarnaast staat op de Hoeven nog een herdenkingskruis naar aanleiding van een mijnontploffing op 11 oktober 1944. Hierbij kwamen Wilhelmus Johannes Isbouts, Adrianus Petrus Isbouts en Antonius Josephus Mennen om het leven. Dit kruis bevindt zich aan de overzijde van de hoeve Ruth tegen de bosrand, in of direct tegen het plangebied, op privéterrein.

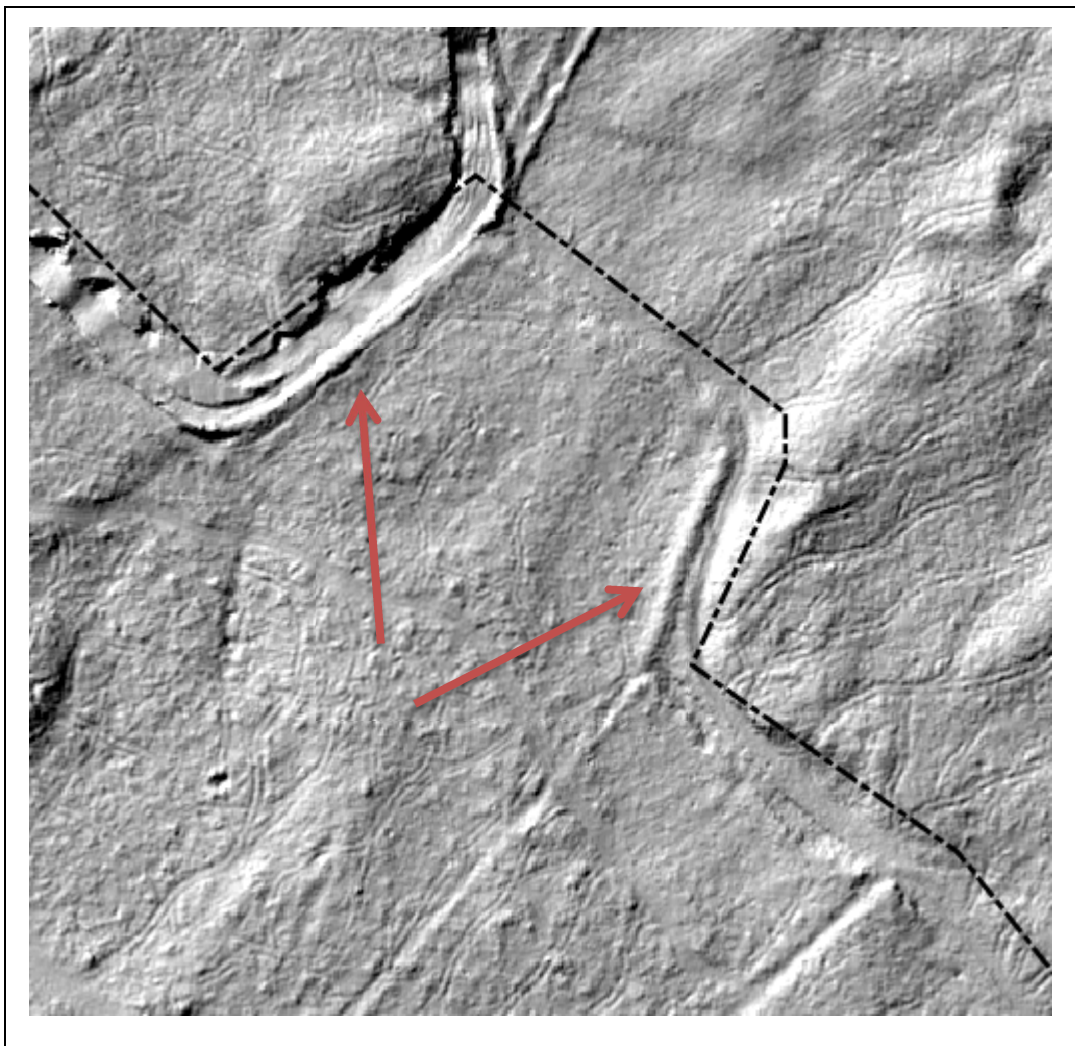
Figuur 9. Herdeningskruis op de Hoeven (bron: Wikimedia Commons, gebruiker Pieter K).

Analyse: conclusie

Figuur 10 is een samenvattend analysekaartje van het plangebied en directe omgeving. Afgebeeld zijn ter ondersteuning de contouren van de erven Ruth en Pannehoef in hun situatie anno 1832 en de Hazeldonkseweg. Relevant zijn vooral de bestaande en verdwenen padenstructuren met hun verschillende fasen (vóór 1832: rood; 1832-1900: donkeroranje; 1900-1930: middeloranje; 1930-1960: licht oranje) en de verschillende fasen van de bosaanplant (vóór 1832: zeer lichtgroen; 1832-1900: lichtgroen; 1900-1930: middelgroen; 1930-1960: donkergroen). Verder hebben we de bestaande (groen) en verdwenen (grijs) historische laanstructuren (reeds bestaand vóór 1832) en het kruisbeeld en het kapelletje. Belangrijk is verder een historische bossingel in het uiterste noorden van het plangebied (donkergroene lijn), die wellicht op een aarden wal lag waar we op de hoogtekaart nog stukken van herkennen (figuur 11).

Figuur 10. Synthesekaartje van de analyse.

Figuur 11. Relicten van aarden wallen (rechts zeker, links mogelijk) in de noordoosthoek van het gebied (bron: AHN2). Het betreft waarschijnlijk de scheidingswal van de particuliere bossen van Ruth met die van de Molenbergse Heide.

Bescherming en borging

De drie voormalige hoeven van de abdij Binderen, te weten Den Vorst, Ruth en Haseldoncq, bestaan nog altijd.¹³ Het gaat om de adressen Molenhuisweg 10 (Vorst), Hazeldonkseweg 11 (Ruth) en Hazeldonkseweg 5, 7, 18 en Hazeldonksedreef 4 (samen Hazeldonk). Daarvan zijn Molenhuisweg 10 (Vorst) en Hazeldonkseweg 18 (Hazeldonk) gemeentelijk monument. Ruth heeft geen beschermde status.

Op de provinciale cultuurhistorische waardenkaart van Noord-Brabant ligt het hele plangebied in de regio 'Peelrand', die van provinciaal cultuurhistorisch belang wordt geacht. Daarbinnen wordt alleen het

¹³ Leenders, 2015, p. 146

'oud zandlandschap bij Stiphout' nadrukkelijk als provinciaal cultuurhistorisch belang omschreven. Voor het gebied als geheel streeft de provincie Noord-Brabant naar:

- Behoud door ontwikkeling of versterking van de samenhang van de dragende structuren van de regio;
- De cultuurhistorische waarden van de Peelrand in hun samenhang verder ontwikkelen, beschermen en toeristisch-recreatief ontsluiten. Dit geldt in het bijzonder voor het cultuurhistorisch landschap 'Oud zandlandschap bij Stiphout' (ook deels in gebiedspaspoort Kempen);
- Het duurzaam en in samenhang behouden van het bodemarchief (o.a. door afstemming van het gemeentelijk archeologiebeleid) van de archeologische landschappen "Peelhorst Oost" en "Dekzandeiland Asten-Deurne";
- Aandacht voor behoud en herstel van het voor Brabant unieke verschijnsel wijst. Dit kan door bij de inrichting en het beheer in het buitengebied rekening te houden met het aspect wijst en met de zichtbaarheid in het landschap.

Deze vermelding op de provinciale cultuurhistorische waardenkaart levert geen voor de burger verbindende voorwaarden op.¹⁴

In het vigerende bestemmingsplan van het buitengebied van de gemeente Deurne zijn de als 'agrarisch met waarden' aangewezen gronden bestemd voor behoud en bescherming van de archeologische en cultuurhistorische waarden. Voor het bos geldt dat de gronden zijn aangewezen voor behoud, herstel en ontwikkeling cultuurhistorische, landschappelijke en natuurwaarden. De facto betekent dit, dat in het hele plangebied een verplichting bestaat om cultuurhistorische waarden te behouden en te beschermen.¹⁵ Dit adviesdocument dient gezien te worden als een manier om die waarden inzichtelijk te maken en bescherming en behoud in de te ontwikkelen plannen mogelijk te maken.

Adviezen

Inleiding

Door de eeuwen heen hebben de eigenaren van de hoeves Ruth en Vorst telkens geprobeerd om nieuwe economische functies binnen hun landgoed een plek te geven. Dat kon bijvoorbeeld door de stichting van nieuwe boerderijen, zoals de Pannehoef en Vorst 2, maar ook door de aanplant van naaldbos op de heide die niet meer voor de vroegere bemestingsfunctie nodig was. Terugkijkend is niet elke ingreep gelukkig geweest voor de kwaliteit van het landschap ter plekke, maar dat veranderingen bij het landschap in zijn algemeenheid en een landgoed in het bijzonder horen, is een feit.

Aansluiten bij de historisch gegroeide structuur

Bij een natuurbegraafplaats komen *grosso modo* twee ingrepen om de hoek kijken, namelijk aanpassingen voor de logistiek (parkeren, herdenken) en aanpassingen voor het begraven zelf (aanleggen van de graven, ontsluiting). Doorgaans vindt de logistiek plaats in de nabijheid van de ontsluitingsroutes, terwijl voor het begraven in veel gevallen voor het bos zelf gekozen wordt. Soms gaat een dergelijke ontwikkeling samen met stimulering van natuurwaarden, zoals het ontwikkelen van

¹⁴ Er staat geen contour binnen de themakaart 'cultuurhistorie' in de provinciale verordening ruimte.

¹⁵ Tweede herziening Bestemmingsplan Buitengebied, gemeente Deurne, vastgesteld 16 februari 2016

een stuk heide. Reden waarom voorgaande zaken hier nog eens worden benadrukt is dat binnen het ontwerp vooral een goede aansluiting bij de historische gradiënt in het landschap wenselijk is, zodat het landschap als zodanig 'leesbaar' blijft.

Concreet betekent dat hier de volgende zaken:

- Houd de (relatief) wat drukkere logistiek in de nabijheid van het huidige erf. Denk, als dat mogelijk is, eventueel aan de ontwikkeling van een nieuw erf om zo dicht mogelijk aan te sluiten bij de karakteristiek van die plek in het landschap. Qua architectuur is daarbij veel mogelijk, bijvoorbeeld werken met historische gebouwwormen in moderne materialen.
- Respecteer de historische gradiënten in het landschap. Uiteraard verschoof de bosrand wel eens, en een deel van het bos loopt door over de oude akker van Ruth en de Pannehoef. Grosso modo zijn de landschappelijke overgangen echter bepaald door de ondergrond en dus verklaarbaar. Sluit daar waar mogelijk op aan, ook bijvoorbeeld in de positionering van nieuwe gebouwen (buiten het bos én buiten de oude akkers).
- Het landgoed heeft tot op vandaag vooral een agrarisch karakter. Het was vanouds geen landgoed met een indrukwekkend landhuis, maar een agrarisch-economische eenheid waar enige landschappelijke verfraaiing mogelijk was, zoals de laanbomen langs de Hazeldonkseweg, die daar al vóór 1803-1820 stonden. Vanuit dat perspectief dient aan de inrichting verder gedacht te worden: houd de landschappelijke inrichting sober, dicht bij het huidige landschap en gedacht vanuit het idee van de nutsfunctie: land- en bosbouw.

Adviezen op specifieke onderdelen

Vanuit bovenstaande uitgangspunten willen we de volgende opmerkingen over de huidige plannen plaatsen:

- Herkenbaar maken van de omgeving van de parkeerplaats en het ceremonieel paviljoen als roggenakker met akkerkruiden versterkt de historische landschappelijke structuur (groveweg: onderscheid tussen bos, akker en grasland) en is derhalve positief.
- Het gebied kent reeds een 'funerair object', namelijk een kruis naar aanleiding van een mijnontploffing. Respecteer dit monument en probeer de gebeurtenis op de één of andere wijze beter uit te dragen. Zie het object als een vroege vorm van funerair erfgoed, waar ook de nieuwe begraaffunctie bij aansluit.
- In de noordoosthoek van het plangebied liggen een zekere en een waarschijnlijke scheidingswal, die werd aangelegd om de jonge bosaanplant van de open heide af te schermen. Tracht deze wallen te ontzien.
- De geplande vijver past niet bij dit landschap, waar vanouds geen vennen of vijvers voorkwamen. Natuurlijke vennen vinden we alleen op de Derpse Heide en Brouwhuisse Heide, niet op de Baarschotse Heide en Molenbergse Heide. De afwezigheid van een landhuis, waaromheen aangelegde tuinen met vijvers zouden passen, benadrukt het feit dat ook gegraven vijvers als landschapselement wezensvreemd zijn aan het gebied.
- Omheiningen zijn wezensvreemd aan het terrein, dat vanouds landschappelijk een betrekkelijk open karakter had, zeker visueel. Omheiningen doen afbraak aan het historisch landschapsbeeld van fraaie landschappelijke overgangen en daarmee aan de cultuurhistorische waarde van het gebied, ténzij ze zo worden geplaatst dat ze in het zicht op het landschap wegvallen en ze van een

terughoudend/sober type zijn. Uiteraard betekent dit niet, dat op geen enkele manier aan de passant duidelijk kan worden gemaakt dat het om privéterrein gaat. Het gaat slechts om de wijze waarop.

- Tracht bij de ontsluiting van de begraafplaats zoveel mogelijk uit te gaan van de bestaande padenstructuur. Zijn nieuwe paden nodig, ga dan na of heraanleg van verdwenen paden (zie figuur 9) tot de mogelijkheden behoort.
- Op de overgang van open cultuurland naar het bos is een particuliere begraafplaats voorzien. Zorg voor een terughoudende vormgeving en ga bij het ontwerp van een afscheiding uit van 'natuurlijke materialen' of een combinatie van een bescheiden/sober hek met een haag.
- Probeer de graven in het bos zo aan te leggen dat het karakter van een aaneengesloten bos zoveel mogelijk gehandhaafd blijft. Zorg voor enige spreiding van de graven, waardoor de hoeveelheid te rooien bomen bescheiden/beperkt blijft en het boskarakter herkenbaar blijft. Ontzie waar nog aanwezig ¹⁶ eventueel herkenbare brandsingels langs de paden; situeer de graven achter de brandsingels in de bosvakken zelf.
- Ontwikkeling van aaneengesloten heide ten koste van het bos is mogelijk, maar het is wenselijk het historisch onderscheid tussen het oude particuliere bos en het jonge grootschalige bos in de opzet te behouden. Dat wil dus niet zeggen dat de huidige toestand bevroren dient te worden, maar wel dat de wijze van omgang met het ene en met het andere bos dient te verschillen. Dat kan bijvoorbeeld door in het particuliere bos de ontwikkelingsrichting 'natuurbegraven' te kiezen, en voor het jonge grootschalige bos te kiezen voor 'ontwikkeling van heide'. De ontwikkeling van een natuurbegraafplaats past als nieuwe economische activiteit ook bij een particulier landgoed cq. oud bos, zoals we hiervoor al beargumenteerden. Heideontwikkeling past daarentegen binnen grotere historische heidebebossingen die meestal ook een stuk jonger zijn dan de particuliere, zoals die van het grootschalige bos dat we hier vinden. Bovenstaande ontwikkelingsrichtingen passen derhalve bij de verschillende 'bosidentiteiten'. Daardoor krijgt elk van de twee typen gebieden zijn eigen veranderingen, en blijven er verschillen tussen beide bossen bestaan. Tracht daarbij, als de te realiseren oppervlakte beperkt is, de heide voornamelijk binnen specifieke bosvakken te realiseren, en de oude loofhoutstroken langs de bospaden te ontzien of de doorgang zo smal mogelijk te maken.

¹⁶ Mogelijk zijn de brandsingels door het bestaande bosbeheer niet meer als zodanig herkenbaar. In dat geval vervalt dit punt.

Literatuur

Beijers, H. & G.J. van Bussel, 1996. Van d'n Aabeemd tot de Zwijnspuit. Toponiemen in de cijnskring Helmond voor 1500 in naamkundig en nederzettingshistorisch perspectief. Van Bussel Document Services, Helmond.

Beijers, H. & P. Koolen, 1996. Vliedens Verleden 721-1926. Historische opstellen over de oude heerlijkheid en de zelfstandige gemeente. Heemkundekring H.N. Ouwerling, Deurne.

Koeman, S.M., 2016. Archeologisch bureauonderzoek: Landgoed Hoeve Ruth te Deurne. Archeodienst Rapport 865. Archeodienst, Zevenaar.

Leenders, K.A.H.W., 2015. De dynamische hoeve. Veranderingen in boerderijgebouwen en hun omgeving in de Meierij van 's-Hertogenbosch 1662-1815. Pictures Publishers, Woudrichem.

Dankwoord

Wij danken Pieter Koolen en Anton Vissers van Heemkundekring H.N. Ouwerling voor hun reacties in het kader van deze analyse.